

Małgorzata Laurentowicz-Granas

ORCID: 0000-0001-5308-0102

Łódź

Karl Dedecius. Literatura – Dialog – Europa. Kilka uwag na marginesie wystawy¹.

ABSTRACT

Karl Dedecius. Literature – Dialogue – Europe. Side note about exhibition.

In the article and report which were presented during the conference *Mission of Books – Life and Work of Karl Dedecius*, I have introduced in a short and synthetic way the educational activities carried out by the Museum of the City of Łódź (formerly known as the Museum of History of the City of Łódź). In this museum, in 1999, an exhibition on Karl Dedecius was arranged, and it remains the only permanent exhibition devoted to the translator in Poland. Since 1992 the museum has annually celebrated the translator's birthday by organising different events. The last one, on his 95th birthday, was a two-year long educational exhibition entitled *Karl Dedecius. Literature – Dialogue – Europe*. It won two awards in the competitions organised by the National Institute for Museums and Public Collections. First time, it was awarded in the competition *Sybilla 2017* Museum Event of the Year, in the category: The Archaeological and Historical Exhibitions. Then, the publication on the exhibition was awarded in III Review "Visible Mu

Keywords: museum, exhibition, education, Łódź.

1| Artykuł niniejszy nie ma charakteru naukowego, a jedynie informacyjny. Podczas konferencji naukowej w Słubicach moje wystąpienie miało na celu przypomnienie obecności Karla Dedeciusa w Łodzi oraz w Muzeum Miasta Łodzi (dawniej Muzeum Historii Miasta Łodzi), z którym byłam związana przez 40 lat. Jednocześnie chciałam się podzielić z uczestnikami konferencji swoimi refleksjami i uwagami na temat wystawy czasowej *Karl Dedecius. Literatura-Dialog-Europa*, tym bardziej, że za tę wystawę muzeum otrzymało wyróżnienie NIMOZ. Myślę, że artykuł niniejszy może stać się przyczynkiem do prac badawczych w zakresie wystawiennictwa XXI wieku, a w szczególności roli wystaw biograficznych.

„Tam, gdzie historia wykopała przepaść, gdzie polityka zawodziła, gdzie pamięć dzieliła, tłumacz podejmował dzieło porozumienia i zbliżenia” (Żyliński 2016: 163).

Karl Dedecius – wybitny humanista, tłumacz literatury polskiej na język niemiecki, ambasador polskości w Niemczech i architekt budowania relacji między Wschodem a Zachodem – Mistrz Słowa jest dla Muzeum Miasta Łodzi jak też dla miasta postacią bardzo ważną. Z Łodzią związany był miejscem urodzenia i młodością. To wielonarodowe miasto, ten łódzki kulturowy tygiel ukształtował jego osobowość. Gimnazjum – jak pisze we wspomnieniach – nauczyło go „czytania i rozumienia wieloznacznej literatury polskiej, jej tajemnego kodu” oraz wychowało na Europejczyka w duchu tolerancji i szacunku wobec innych, nauczyło „współzycia i współpracy z ludźmi różnych narodowości, różnego wyznania, różnego pochodzenia, różnych poglądów” (Dedecius 2008: 44).

W Muzeum Miasta Łodzi (dawniej Muzeum Historii Miasta Łodzi)² w *Panteonie Wielkich Łodzian* znalazł godne miejsce. Znajduje się tam m.in. Gabinet Karla Dedeciusa z wystawą stałą pt. *Między dwoma przylądkami mowy. Karl Dedecius – poeta, tłumacz*, którą 5 października 1999 roku osobiście ze wzruszeniem otworzył.³ Wystawa przygotowana została w oparciu o różnorodne pamiątki osobiste, archiwalne materiały – dokumenty, fotografie, korespondencję, książki, medale itd., przekazane przez tłumacza do zbiorów muzealnych. Wśród nich znalazły się łodziana⁴, m.in. dyplom doktoratu h.c. Uniwersytetu Łódzkiego, który otrzymał w 1990 roku, dyplom Honorowego Obywatela Miasta Łodzi z kluczem oraz listy „wielkiej czwórki” poetów – W. Szymborskiej (jej słynne pocztówki z wyklejankami), Cz. Miłosza, Z. Herberta, T. Różewicza, których tłumaczył, pozostając z niektórymi w przyjaźni. Listy te są cennym źródłem nie tylko dla muzealników, ale również dla naukowców.

Wystawa ukazuje związki Karla Dedeciusa z Łodzią, jego przeżycia w czasie drugiej wojny światowej, działalność transtatorską, dzięki której budował relacje między Niemcami a Polską, o której w latach 70. pisał „kto – zamiast budować nad babilońskim wieżowcem ogólnego nieporozumienia – zechce potrudzić się nad zniesieniem obcości między ludźmi, ten ma doskonałą szansę: jako tłumacz” (Żyliński 2018: 163).

2| Zmiana nazwy muzeum nastąpiła w roku 2009.

3| Kuratorem i autorką wystawy była kustosz muzeum Lucyna Skompska, łódzka poetka, którą Karl Dedecius darzył dużą sympatią, ceniąc jej kompetencje, wiedzę i poezję. Dyrektorem muzeum wówczas był Ryszard Czubaczyński, który kierował placówką w latach 1988–2011. To dzięki niemu powstał Gabinet Karla Dedeciusa w *Panteonie Wielkich Łodzian*. To on namówił K. Dedeciusa na współpracę i przekazanie pamiątek. Panowie pozostawali do śmierci K. Dedeciusa w serdecznych i przyjaznych kontaktach, a polonistyczne wykształcenie dyrektora było niewątpliwie płaszczyzną ich porozumienia.

4| Nazwa „łodziana” przyjęła się od pierwszych, wcześniejszych nazw miasta Łodzian, Łodza.

Otwarcu wystawy towarzyszyły dwa wydarzenia – międzynarodowe sympozjum naukowe *Karl Dedecius: Ambasador kultury polskiej w Niemczech* oraz promocja biograficznej książki autorstwa profesora Krzysztofa Kuczyńskiego *Czarodziej z Darmstadt. Rzecz o Karlu Dedeciusie*.⁵ W salach muzeum odbyło się spotkanie autora książki z jej bohaterem, który dzielił się z publicznością swoimi wspomnieniami.

Gabinet i wystawa powstały w wyniku współpracy Muzeum z Karlem Dedeciusem, która zawiązała się podczas jego wizyt w Łodzi (m.in. w 1992 i 1996 roku). Warto tu wspomnieć o pierwszej inicjatywie dr. Antoniego Szrama (pierwszego dyrektora muzeum i jego założyciela) z 1989 roku, kiedy to został wydany drukiem tekst Karla Dedeciusa *Partnerstwo i poezja. Karl Dedecius*.⁶ Był to wykład inauguracyjny uroczystości dziesięciolecia współpracy między Uniwersyteciem Justusa Liebiga w Giessen a Uniwersytetem Łódzkim, wygłoszony 4 czerwca 1988 roku w Giessen.⁷ Karl Dedecius tak zaczął swoje wystąpienie: „Pozwólcie mi Państwo, że z tej uroczystej okazji wyrażę kilka myśli, które – gdy czytam polską poezję – nasuwają mi się na temat partnerstwa, na temat Łodzi i Giessen, na temat Niemców i Polaków. Nic nie wydaje się bardziej niedorzeczne niż łączenie tego, co jednoznaczne i konkretne – jak partnerstwo, z tym, co wieloznaczne i abstrakcyjne – jak poezja. A jednak żadne połączenie i żadna dwoistość nie są równie owocne jak właśnie partnerstwo i poezja, albowiem składając się z dwóch na pozór skrajnie różnych pojęć i treści, przenikają się wzajemnie i uzupełniają się w twórczości i w jej skutkach” (Dedecius 1989).

Słowa te dobitnie świadczą o angażowaniu się Karla Dedeciusa w budowanie dobrych relacji między narodami i o dążeniu do polsko-niemieckiego dialogu. Z czasem zaangażowanie to przerodziło się w misję, którą tłumacz realizował przez całe życie – zarówno poprzez pracę translatorską, pracę badawczą nad literaturą i poezją polską, jak i poprzez działalność w Deutsches Polen-Institut (Niemieckim Instytucie Kultury Polskiej) w Darmstadt, którego był twórcą.⁸

Partnerswo i poezja, ten unikatowy dziś druk wydany w roku burzliwych przemian politycznych w Europie, ma niewątpliwie symboliczny charakter. Jest

5] Sympozjum naukowe odbyło się 5–8 października 1999 roku, które organizowane było przez Katedrę Literatury Niemieckiej UŁ, pod naukowym kierownictwem prof. dr hab. Krzysztofa Kuczyńskiego przy współudziale Muzeum Miasta Łodzi.

6] W tym czasie Muzeum Kinematografii przechodziło proces przekształcania się z Oddziału Muzeum Historii Miasta Łodzi w samodzielną placówkę.

7] To niewielkie 30-stronnicowe wydanie (300 egzemplarzy numerowanych cyframi arabskimi i 50 egzemplarzy autorskich numerowanych cyframi rzymskimi) ma charakter bibliofilski – zostało przygotowane na papierze czerpanym i dodatkowo ozdobione przez łódzkiego grafika Leszka Różgę.

8] Dzięki wysiłkom Karla Dedeciusa powołany został Deutsches Polen-Institut (Niemiecki Instytut Kultury Polskiej). 11 marca 1980 roku nastąpiło jego uroczyste otwarcie z siedzibą w secesyjnej willi na Wzgórzu Matyldy w Darmstadt. Karl Dedecius był jego dyrektorem, aż do przejścia na emeryturę w 1997 roku.

potwierdzeniem, że wielkie osobowości, takie jak Karl Dedecius, które przebyły często skomplikowaną i trudną drogę życiową, mogą nie tylko przybliżyć historię, budować społeczną tożsamość, ale także torować drogę do nawiązywania relacji międzyludzkich bez wrogości, w oparciu o porozumienie i tolerancję.

Wydawnictwo to było także odzwierciedleniem działań muzealnych związanych z poszukiwaniem łodzian – osobowości ze świata kultury, sztuki, nauki etc., rozproszonych po świecie, które wniosły znaczący wkład w rozwój i upowszechnianie kultury polskiej. Odkrywanie tych postaci oraz popularyzacja ich działalności, dorobku, twórczości odbywało się przez wystawy okazjonalne i publikacje. Z czasem dzięki tym działaniom powstał *Panteon Wielkich Łodzian*, a pierwsza ekspozycja, która go otwierała poświęcona była Arturowi Rubinsteinowi, łodzianinowi i światowej klasy pianiście.

Rok 1992 to rok szczególny dla muzeum i miasta. Wtedy to Karl Dedecius był gościem władz miasta z okazji I Światowego Spotkania Łodzian, podczas którego został wyróżniony tytułem Honorowego Obywatela Miasta. W czasie tej wizyty po raz pierwszy odwiedził muzeum i między innymi zwiedził Galerię Muzyki im. Artura Rubinsteina z wystawą stałą memorabiliów, zapoznając się jednocześnie z ideą tworzenia ekspozycji stałych w *Panteonie Wielkich Łodzian*.⁹ Od tego czasu datują się późniejsze kontakty i ożywiona współpraca pomiędzy muzeum a Karlem Dedeciusem. Z czasem kontakty te przyniosły wymierne rezultaty i zaowocowały wieloma wspólnymi przedsięwzięciami muzealnymi. I tak 21 czerwca 1996 roku, na zaproszenie dyrektora muzeum, Karl Dedecius wziął udział jako gość honorowy w dużym muzealnym wydarzeniu: *Noc poetów*, skupiającym wielu znakomitych twórców. Wśród nich byli: Wisława Szymborska przyszła noblistka, Urszula Kozioł, Ryszard Krynicki oraz inni przedstawiciele świata kultury i nauki. Okazją do przygotowania tego wydarzenia były 75. urodziny tłumacza. Perfekcyjnie zrealizowana impreza, przygotowana merytorycznie z dużym rozmachem przekonała jubilatę do wypracowania programu wspólnych działań, a przede wszystkim powstania w *Panteonie Wielkich Łodzian* ekspozycji stałej jemu poświęconej.

Urodziny Mistrza zostały wprowadzone jako stały element programowej oferty muzealnej, będąc jednocześnie okazją do podejmowania wydarzeń muzealnych czy realizacji dużych projektów wystawienniczych i edukacyjnych.¹⁰

9| Galeria Muzyki im. Artura Rubinstaina została otwarta w 1990 roku. Pamiątki, które stanowią ekspozycję stałą, zostały przekazane przez żonę Artura Rubinstaina, Anielę Młynarską-Rubinstein. Autorką scenariusza wystawy była Bożena Pietraszczyk – muzykolog, muzealnik, kustosz, kierownik Działu Kultury Muzycznej i wieloletni zastępca dyrektora muzeum.

10| Celebrowanie w Muzeum corocznych urodzin Karla Dedeciusa było inicjatywą prof. Krzysztofa Kuczyńskiego. Urodzinowe spotkania realizowane były przy współpracy z Katedrą Badań Niemcoznawczych UŁ i udziałem uczniów Gimnazjum nr 43 im. Karla Dedeciusa w Łodzi. Profesor dr hab. Krzysztof Kuczyński jest jednym z pierwszych

Spotkania urodzinowe odbywały się w maju, zazwyczaj w dniu jego urodzin i adresowane były do łódzkiej społeczności, zwłaszcza młodzieży szkolnej. Co roku ilustrowały inny problem z jego życia i pracy zawodowej. Miały nie tylko uroczysty charakter i artystyczną oprawę, ale przekazywały także wiedzę o tym wielkim humaniście, najwybitniejszym tłumaczu literatury polskiej, symbolu polsko-niemieckiego porozumienia. Były one też okazją do przekazywania wiedzy o historii i kulturze miasta, poprzez jego związki z Łodzią – miastem jego urodzenia, dzieciństwa i młodości.

W 2001 roku, w 80. rocznicę urodzin Mistrza, muzeum wydało dwujęzyczny polsko-niemiecki tomik wierszy poetów łódzkich *Dialog z pamięcią* w przekładzie Karla Dedeciusa (2001)¹¹. Tomik prezentuje wszystkie pokolenia poetyckie współczesnej Łodzi, począwszy od Mariana Piechała urodzonego w 1905 roku poprzez poetów średniego pokolenia po najmłodszych, urodzonych w latach sześćdziesiątych. Karl Dedecius traktował ten tomik jako swoje „małe dziękuję i podarunek dla miasta i muzeum”¹², co podkreślił w liście do dyrektora muzeum.

Kolejne okrągłe 95. urodziny Karla Dedeciusa, muzeum uczciło dużym projektem wystawienniczo-edukacyjnym pt. *Karl Dedecius. Literatura – Dialog – Europa*, zrealizowanym przy współpracy wielu instytucji.¹³ Głównym jego elementem była czasowa wystawa problemowa z towarzyszącym jej międzynarodowym panelem dyskusyjnym z udziałem zaproszonych tłumaczy i poetów z Białorusi, Ukrainy, Rosji, Niemiec i Polski, a tematem była rola tłumacza we współczesnej Europie. Wśród zaproszonych uczestników byli też m.in. laureaci nagrody literackiej im. Karla Dedeciusa – Renate Schmigdall oraz Bernhard Hartmann.¹⁴

---

w Polsce naukowców, którzy poświęcili wiele uwagi i prac osobie Karla Dedeciusa i jego działalności zarówno na polu translatorskim jak i społeczno-kulturalnym. Jest autorem wielu prac poświęconych tłumaczowi, m. in. monografii – *Czarodziej z Darmstadt. Rzecz o Karlu Dedeciusie* (1999) i *Karl Dedecius* (2017). Był także redaktorem Rocznika Karla Dedeciusa, wydawanego przez Muzeum Miasta Łodzi, Katedrę Badań Niemcoznawczych Uniwersytetu Łódzkiego i Archiwum Karla Dedeciusa przy Collegium Polonicum w Słubicach w latach 2006–2016.

- 11| Tomik wydany został z inicjatywy i pod redakcją kustosz muzeum Lucyny Skompskiej, przy wsparciu finansowym Urzędu Miasta Łodzi.
- 12| List znajduje się w zbiorach muzeum.
- 13| Projekt zrealizowany został przy wsparciu finansowym Fundacji im. Roberta Boscha, Fundacji Współpracy Polsko – Niemieckiej i Urzędu Miasta Łodzi. Patronat honorowy objął Prezydent Miasta Łodzi, Hanna Zdanowska oraz Ambasador Republiki Federalnej Niemiec w Polsce, Rolf Nickel. Partnerami przy współpracy byli między innymi: Archiwum Karla Dedeciusa przy Collegium Polonicum w Słubicach, Fundacja Archiwum Literackie Karla Dedeciusa przy Europejskim Uniwersytecie Viadrina we Frankfurcie nad Odrą, Niemiecki Instytut Kultury Polskiej w Darmstadt, Dom Literatury w Łodzi, Katedra Badań Niemcoznawczych Uniwersytetu Łódzkiego.
- 14| W 2003 roku ustanowiona została Nagroda im. Karla Dedeciusa dla polskich tłumaczy literatury niemieckiej i niemieckich tłumaczy literatury polskiej.

Ekspozycji towarzyszyły różnorodne przedsięwzięcia, tematycznie powiązane z jej ideą i treścią, tworząc ciekawy program edukacyjny, który realizowany był w trzech blokach zróżnicowanych pod względem formy i tematu. Pierwszy blok pod hasłem: *Ślady i transformacje* składał się z warsztatów, które odbywały się w przestrzeni publicznej i dotyczyły takich zagadnień jak: Pamięć, Dom, Ojczyzna, Granica. Drugi blok: *Thumaczenie miasta* był spacerem po Łodzi, mieście o wielokulturowej tradycji, na który zaproszono przede wszystkim gości zza granicy. Trzeci blok: *Śladami Karla Dedeciusa* to wycieczka rowerowa po Łodzi, po takich miejscach jak dom rodzinny, szkoła, etc.

W ramach tego projektu został przygotowany i opublikowany dwujęzyczny katalog pod tym samym tytułem *Karl Dedecius. Literatura – Dialog – Europa*¹⁵.

Koncept projektu – tytuł, idea i scenariusz wystawy, program oraz termin realizacji – został przedstawiony Karlowi Dedeciusowi podczas jednego ze spotkań w domu Mistrza. Zgodnie z założeniami, obchody rocznicowe rozłożone były na cały rok, od maja 2015 do maja 2016. Inauguracja projektu rozpoczęła się 21 maja 2015 roku w Muzeum Miasta Łodzi przy ulicy Ogrodowej 15. Wystawa po prezentacji w Łodzi eksponowana była jeszcze w dwóch ważnych dla niego miastach – Słubicach i Darmstadt. Ekspozycja w willi, byłej siedzibie Niemieckiego Instytutu Kultury Polskiej, miała być zwieńczeniem projektu z udziałem Mistrza, a finał miał być wspólnym celebrowaniem jego 95. urodzin. Niestety Mistrza zabrakło – zmarł we Frankfurcie nad Menem 26 lutego 2016 roku.

Projekt *Karl Dedecius. Literatura – Dialog – Europa* został dostrzeżony i doceniony. Muzeum Miasta Łodzi otrzymało prestiżowe wyróżnienia za dwa jego elementy w dwóch konkursach organizowanych przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zabytków. Pierwsze za wystawę czasową pod tym samym tytułem w konkursie na Wydarzenie Muzealne Roku *Sybilla 2017* w kategorii „Wystawy archeologiczne i historyczne”, a drugie za wydawnictwo towarzyszące wystawie w III Przeglądzie „Muzeum Widzialne“ (www¹), którego założeniem jest popularyzacja najlepszych systemów identyfikacji wizualnej i rozwiązań graficznych wdrożonych przez muzea. Ponadto identyfikacja wystawy znalazła się w wydawnictwie albumowym Sandu Publishing, pt. *Exhibition Art – Graphics and Space Design*, pośród 100 najlepszych identyfikacji wystaw i wydawnictw (www²).

Inspiracją dla wystawy, jak i całego projektu, była ostatnia praca Karla Dedeciusa – *Vita activa. Vita contemplativa*.¹⁶ Przygotowane do druku dzieło było

---

15| Całość projektu – katalog, druki towarzyszące oraz architektura wystawy i jej oprawa graficzna – miały spójną wizualną identyfikację. Autorami byli: Katarzyna i Paweł Lewoc. Opracowanie graficzne wykonane było przez Grafixpol: Katarzynę Worpus-Wrońską i Jana Worpusa-Budziejewskiego. Druk katalogu wykonała Sp. z o.o. „Kwadrat”.

16| Z typoskryptem zapoznałam się podczas kurtuazyjnej wizyty u Karla Dedeciusa, którą złożyłam w 2013 roku jako dyrektor muzeum. Mimo zaawansowanych rozmów Karla Dedeciusa z wydawcą nie doszło do jego wydania.

podsumowaniem jego dotychczasowej pracy translatorskiej i literaturoznawczej. Udostępniona przez tłumacza praca stała się kanwą wystawy. Za zgodą autora w poszczególnych sekwencjach ekspozycji wykorzystane zostały fragmenty jej tekstów.

Idea, treść wystawy wraz z obiektami zostały przedstawione przez autorów wystawy w sposób bardzo atrakcyjny. Ekspozycji nadano prostą, nowoczesną formę i oprawę graficzną, które w sposób bardzo wyrazisty i dosadny wyeksponowały jej treść.¹⁷

Poprzez zastosowanie różnych środków wyrazu – kolor, formę etalazu, multimedia, grafikę – autorka wraz z aranżerami wystawy zbudowali ciekawą narrację i nastrój ekspozycji. Najistotniejszą rolę odgrywał materiał wystawienniczy – różnorodne pamiątki, fotografie, materiały archiwalne, m.in. listy Czesława Miłosza, materiały związane z przyznaniem Nagrody Nobla Wisławie Szymborskiej, interesujące i często zabawne pocztówki od Zbigniewa Herberta, czy fotografie z wieczorów autorskich z Tadeuszem Różewiczem. Ponadto wśród eksponatów znalazły się również przedmioty osobiste, np. wysoki, stojący pulpit z drewna mahoniowego, przy którym Karl Dedecius przez wiele lat pracował.¹⁸ Punktem wyjścia do jej przestrzennej organizacji były wspomnienia tłumacza.

Zastosowane przez architektów wystawy plastyczne zabiegi, takie jak: układ przestrzenny, forma etalazu przypominająca księgę, kolor czarno-biały całości ekspozycji oraz geometryczne formy elementów graficznych – m.in. koło, kwadrat – nadały ekspozycji spójny i bardzo charakterystyczny wyraz. Wszystkie te zabiegi przestrzenne i graficzne miały na celu podkreślić prezentowane sekwencje z życia bohatera wystawy: młodość, życie rodzinne i czas pracy w kolorze białym, czas wojny, mroczny i okrutny w kolorze czarnym. To pozwoliło oddać charakter i osobowość Karla Dedeciusa – jego perfekcjonizm, dążenie do ideału i bezustanne pielegnowanie w sobie etycznej i czystej moralnie postawy wolnej od brudnej polityki.

Na szczególną uwagę zasługuje część poświęcona jego młodości spędzonej w wielokulturowej Łodzi, gdzie wychowywany był w duchu przyjaźni z Polakami, Rosjanami, Żydami i Niemcami oraz część związana z doświadczeniami wojennymi. Doświadczenia i przeżycia wyniesione z tych okresów, niewątpliwie wpłynęły na jego dalsze życie i ukształtowały jego osobowość, przyszłe pasje i wytyczyły kierunki jego działań zawodowych, społecznych, pracy na rzecz tolerancji i budowania dobrych relacji polsko-niemieckich. Część związana z pracą twórczą, warsztatem tłumacza ze wszystkimi zawiłościami; tworzeniem Niemieckiego

---

17| Kuratorem projektu i autorką wystawy była Marta Skłodowska, zaś projektantami architektury wystawy i identyfikacji graficznej byli już wspomniani – Katarzyna i Paweł Lewoc.

18| Pulpit po wystawie trafił do zbiorów Muzeum Miasta Łodzi, powiększając kolekcję związaną z Karlem Dedecusem i został wyeksponowany na wystawie stałej w Panteonie Wielkich Łodzian.

Instytutu Kultury Polskiej w Darmstadt i jego działalnością zostały równie bogato zilustrowane i ciekawie przedstawione.

Przeplatające się wątki życia osobistego i pracy zawodowej Karla Dedeciusa wyeksponowane zostały w dwóch przestrzeniach wystawienniczych, a w całości stanowiły interesujące rozwiązanie architektoniczno-przestrzenne.

Po śmierci Mistrza pozostała pustka. Jednak w pamięci łodzian Karl Dedecius pozostanie na zawsze. Będzie o nim przypominać jego gabinet w muzeum, jak również ulica nazwana jego imieniem.

Bibliografia

- Dedecius, Karl (1974). *Notatnik tłumacza*. Kraków.
- Dedecius, Karl (1989). *Partnerstwo i poezja*. Łódź.
- Dedecius Karl (2001). *Dialog z pamięcią. Wiersze z Łodzi. Dialog mit dem Gedächtnis. Gedichte aus Lodz*. Łódź.
- Dedecius, Karl (2008). *Europejczyk z Łodzi. Wspomnienia*. Kraków.
- Kuczyński, Krzysztof A. (red.) (2012). *Rocznik Karla Dedeciusa*. Tom V. Łódź.
- Kuczyński, Krzysztof A. (2017). *Karl Dedecius*. Łódź.
- „Miscellanea Łódzkie”, *25 lat Muzeum Historii Miasta Łodzi*: Nr 7/2000, Łódź 2000.
- Kuropatwa-Pik, Katarzyna / Skłodowska, Marta (red.) (2015). *Karl Dedecius. Literatura-Dialog-Europa. Karl Dedecius. Literatur-Dialog-Europa*. Łódź.
- Skompska, Lucyna (2001). *Dialog z pamięcią. Wiersze z Łodzi. Dialog mit dem Gedächtnis. Gedichte aus Lodz*, Łódź. [tłum. Karl Dedecius].
- Żyliński, Leszek (2016). „Pośrednik między światami. Karl Dedecius (1921–2016)”. [W:] *Litteraria Copernicana* 1(17). S. 161–166. [online: <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/LC/article/viewFile/9641/8732> dostęp z dnia 16.07.2018].

Źródła internetowe

- www¹: III PRZEGLĄD MUZEUM WIDZIALNE 2017 / nagrody i wyróżnienia [online: https://muzeumwidzialne.pl/aktualnosci,60,laureaci_przegladu_muzeum_widzialne_2017.html dostęp z dnia 16.07.2018].
- www²: *Laureaci 2016 / Sybilla 2016* [online: <http://konkurssybilla.nimoz.pl/LAU-REACI2016> dostęp z dnia 16.07.2018].

Małgorzata Laurentowicz-Granas

Przędzelniana 1/3, m17
90-034 Łódź
e-mail: meg2006@wp.pl